

Populizam kao prepreka održivosti, profesionalnosti i etičnosti javnih univerziteta

Autonomija univerziteta je preduvjet ne samo zdravog društva, imperativ bez kojeg nije moguće razgovarati o demokratskim procesima. U zemljama sa demokratskim deficitom, tehnokratskom i tržišno orijentiranom politikom, populizam se javlja i kao reakcija na nedovršene demokratske tranzicije. Iako nam se činilo da su obrazovanje i autonomija univerziteta dobar zalag, dobra osnova za ponovno razmišljanje evropskih, prosvjetiteljskih ideja, događa se da isti ne može da se obračuna sa duhom današnjeg vremena koje osporava da razmišljamo o procesima koji se odvijaju pred našim očima. To su narativi krize, sukoba koji nam otežavaju kritičko razmatranje. Vjerujući da populizam može biti i dio mainstream politike, analiza reforme sarajevskog univerziteta nam je pokazala da je populizam i postmodernistički diskurs koji je prisutan i u obrazovnim politikama.

Ključne riječi: populizam, politika, mediji, obrazovanje, univerzitet, kolonizacija države, ideologija, Bolonja, reforma

Populizam sa predstavničko-teorijskih stajališta

Zapažanja da živimo u doba nezapamćenog populizma tjera nas da postavimo istraživačko pitanje o tome da li je moguće odvojeno promatrati politički i medijski populizam. Niz je autora koji populizam razumijevaju prije svega kao ideologiju. Tako holandski autor Cas Mudde kojem su u fokusu naučnog interesovanja politički ekstremizmi i populizmi u EU i SAD, tvrdi da je populizam opasna prijetnja liberalnoj demokratiji. Populizam je za njega „patološka forma”, „pseudo i post-demokratska konstrukcija zasnovana na korupciji demokratskih ideala”, „patologija zapadnih demokratija” ili tanka ideologija, bauk koji proganja svijet.¹

Pored ovih negativnih konotacija koje su prevladavajuće u političkoj teoriji, imamo rijetkih autora koji tvrde da je populizam ozbiljnije demokratije. Margaret Canovan u svojim radovima o historijskim oblicima populizma donosi ispravan zaključak da populizam nalazimo i u redovima desnice i ljevice. Ona, sasvim suprotno od većine teoretičara, populizam vidi kao „pozitivan izazov demokraciji”.²

* Nermina Mujagić je redovna profesorica na Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Sarajevu. nermina.mujagic@fpn.unsa.ba

¹ Vidi opširnije u: Cas Mudde, „The populist Zeitgeist.” *Government & Opposition*, 2014, 541–563.

² Margaret Canovan, *Populism*, Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1981.

Ona tvrdi da tamo gdje su demokratije krute, statične, populizmi ih pokreću. Ovaj pristup populizam izvlači iz tradicionalnog pristupa, štaviše, on se hoće pokazati kao modernistički jer na populizam gleda kao na jednu vrstu strujanja koja demokratiji udahnuje novi život. Da li je to uistinu tako, ili možemo govoriti samo o jednoj zanimljivoj znanstvenoj fikciji koja doprinosi imaginaciji u mišljenju, koja otvara jedan važan analitički uvid ali je daleko od realne politike, jer populizam kao oblik direktne participacije nije uvijek progresivan kako autorica zaključuje. Problemi sa populizmom nastaju upravo u tome što su isti i antiinstitucionalni. Naša namjera jeste upravo da u ovom tekstu pokažemo kako populistici nemaju poštovanje prema demokratskim institucijama, odnosno kako na njih gledaju kao na „taktičku vrijednost” samo da bi postigli populističku nakanu.

Znatan dio komunikoloških teoretičara na populizam gleda kao na stil medijske komunikacije, jer ako zanemarimo značaj medija u savremenom svijetu u oblikovanju populističkih naracija, onda će ovaj uvid biti nepotpun. Mediji, namjerno ili ne, pružaju informacionu sredinu u kojoj se povećava populizam.

Međutim, i u oblasti komunikoloških nauka primjećujemo znatne promjene. Dok se u prvoj polovini 20. stoljeća moglo govoriti o privatnoj i javnoj sferi, kao i o distinkciji između ozbiljnih i tabloidnih medija, druga polovina 20. i prva 21. stoljeća se pokazuju kao vrijeme u kojem nije moguće praviti takve razlike. Njemački komunikolog Benjamin Krämer potvrđuje da su tabloidni mediji po svojoj prirodi bliski populističkim idejama, ali i da su kvalitetni mediji generalno pogodni za populizam, posebno u periodima krize, nesigurnosti i socijalnih tenzija.³ Ako se složimo sa Krämerom, onda populizam kao komunikacioni stil „nikada nije simbolično neutralan: njegov izbor je objašnjavan strateškim ciljevima i funkcijama legitimacije”.⁴ To u konačnici znači da mediji doprinose „populističkom duhu”, te da one nisu prijemljive samo lijevim i desnim politikama, kako se obično navodi u teorijama o populizmu, nego i mainstream političarima. Da li bi onda mogli kazati da je svijet u kojem živimo svijet transformacije, i to one koja izaziva zebnju, a tiče se prelaska reprezentacijske u prezentacijsku demokratiju.

Njemački politolog Jan Werner Müller nas podsjeća da preispitamo stavove o uvriježenom mišljenju o tome da su populističke stranke prvenstveno protestne. Međutim, one kad su na vlasti nisu nužno „proturječne”, tj. ne znači da će protestirati same protiv sebe. Navodeći primjere Chaveza iz Venecuele, Recep Tayyip Erdoğana iz Turske, Müller iznosi tvrdnju da se i nakon izborne pobjede populistici nastavljaju ponašati kao žrtve, a „većina se ponašaju poput zlostavljanih manjina”.⁵ Često uz diskurs teorija zavjere ili diskurs mo-

³ Benjamin Krämer, „Media Populism: A Conceptual Clarification and Some Theses on its Effects”. *Communication Theory*, 24 (1) 2014, str. 50.

⁴ Isto, str. 45.

⁵ Jan Werner Müller, *Šta je populizam?*, TIM press, Zagreb, 2017, str. 50.

rala/moralisanja, populisti polariziraju i pripremaju narod za nešto što se opisuje kao ni manje ni više nego „sučeljavanje apokaliptičnih razmjera”.⁶ Situaciju koju proglašavaju kriznom ili egzistencijalnom prijetnjom koriste za legitimaciju populističke vladavine. Nije rijetkost da tu legitimaciju dodatno učvršćuje tzv. medijska ili auditorijska demokratija. Viktor Orbán iz Mađarske redovno daje intervjue za mađarski radio kako bi stvorio napetost estetskom proizvodnjom „bliskosti s narodom”. Ovi primjeri ilustriraju moderne procese *kolonizacije države* koja se proizvodi „diskriminatornim legalizmom” koji se vodi sloganom „mojim prijateljima sve, neprijateljima zakon”.⁷ Već pomenuti Orbán i njegova stranka *Fidesz* težila je transformaciji Zakona o javnim službama kako bi na „nestranačke i birokratske položaje mogli postaviti lojalne kadrove”.⁸ *Fidesz* iz Mađarske, kao i stranka *Pravo i pravедnost (PiS)* Jarosława Aleksandera Kaczyńskog iz Poljske hitro su mijenjale procedure postojećih sudova, te su se imenovali novi suci. Poslije toga krenulo se na medije, tj. na njihovu nezavisnost koja je uslovljena korektnim pisanjem u korist interesa nacije. Nakon toga je uslijedila kontrola obavještajnih službi, što je rezultiralo odlikovanjem države prema vlastitom političkom ukusu i vlastitoj političkoj slici.

Ovakve strateške konsolidacije itekako su poznate u državama koje su nastale nakon raspada Jugoslavije, kada su novi nacionalni režimi stvarali države po svojoj mjeri. Karakteristika nacionalističkih, balkanskih populista ogledala se u tome što njihove nakane nisu bile tajne, naprotiv ogledale su se u transparentnosti i zarobljavanju javnog prostora, kao i interpretacije određenih tema i događaja u tom prostoru. Jedna od njih tiče se obrazovanja, njegove reforme, i univerziteta i njegove autonomije. Može li populizam biti prepreka održivosti, profesionalnosti i etičnosti javnih univerziteta? Univerzitet se ovdje poima kao institucija sa stanovitom autonomijom spram političke svakodnevne djelatnosti. Definiirajući tako univerzitet, ostaje nam da usvojimo definiciju populizma koja ga određuje i kao jedan oblik ideologije, i kao specifičan komunikacioni stil. Ova određenja idu u pravcu toga da ovim pristupom treba popuniti jednu prazninu koja je očigledna u društvenim naukama, a koja, koliko je meni poznato, nije na ovaj način problematizirana. Studija slučaja Sarajevskog univerziteta, čija je reforma intenzivirana prošle godine, kada je donesen novi Zakon o visokom obrazovanju, pokazat će nam spregu između političkog i medijskog populizma koji ima snagu ne samo da se stavi na lijevi ili desni blok, nego da objedini mnoštvo subjekata, da bude mainstream, i instrument/sredstvo kreiranja Univerziteta po modelu, marksistički kazano, iskrivljene svijesti.

Ideološka konformizacija univerziteta uvjetuje na području cijele Bosne i Hercegovine unutaruniverzitetsku transformaciju nauke i

⁶ Isto

⁷ Isto, str. 54.

⁸ Isto, str. 53.

obrazovanja. U studiji *Kriza Univerziteta i perspektive mladih naučnika u BiH*, koju potpisuje austrijski sociolog Bodo Weber, u Bosni i Hercegovini etnonacionalizam dominira nad znanstvenim diskursima, a etnicizirane kulturne nauke (historija, književnost, filozofija) doživljavaju svoj uspon i izvan akademskog prostora⁹. Bosanskohercegovački filozof Asim Mujkić u svom tekstu *Uloga univerziteta u modernom društvu — 'Bolonja' pod znakom pitanja* na sličan način problematizira stanje u obrazovnom sistemu u BiH, polemizirajući čuvenim Bloomovim pitanjem koje glasi: kakav tip bića želimo da proizvedemo našim obrazovnim sistemom?¹⁰

Tako nas autor podsjeća na Bloomove spoznaje: „Svaki obrazovni sistem (...) želi proizvesti određeni tip ljudskog bića (...) uvijek je važan politički sistem koji treba građane koji su u skladu s njegovim fundamentalnim principom. Demokratsko obrazovanje, priznalo se to ili ne, želi i treba muškarce i žene koji će imati ukus, znanje i karakter što podržava demokratski režim.”¹¹

Komercijalizacija visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini je tek u zametku, ali se univerziteti, kako tvrdi autor, polako prepuštaju „aproprijaciji od strane novorazvijene oligarhijske mreže političke moći koja se razvila unutar novog dejtonskog ustrojstva”¹².

Javni univerziteti su impregnirani u ideološku matricu centara etnopolitičke moći, i tome su se opirali, sve do nedavno, sarajevski i tuzlanski univerzitet, kao iskre emancipatorske i kritičke misli u BiH.

Konačno ideologiziranje bosanskohercegovačkog univerziteta, posebno sarajevskog, izvedeno je upravo populističkom retorikom koju je provodila sarajevska vlada, posebno u toku priprema Zakona o visokom obrazovanju. Reforma visokog obrazovanja u Kantonu Sarajevo praćena je populističkom retorikom mainstream politike. Ideološko discipliniranje univerziteta počelo je perverznim narativom o transformaciji univerziteta i njegovoj depolitizaciji, koja je vođena imperativom procesa kao što su „bolonjizacija”, „evropeizacija”. Iako se bolonjska reforma u BiH i u njezinom susjedstvu provodi u drugačijem kontekstu od ostalih evropskih sredina, njezini rezultati su podjednako deprimirajući. Prihvatajući ideju „nepolitiziranih humanističkih nauka”, bosanskohercegovačka vlast je sebi dala za pravo da misli za univerzitet, umjesto da stvori potrebne uslove da univerzitet misli. Upravo u procesu „bolonjizacije” naših univerziteta, populizam možemo razumjeti istovremeno na dvije razine: kao ideologijski proces i kao specifičan komunikacioni stil.

⁹ Bodo Weber, *Kriza univerziteta i perspektive mladih naučnika u Bosni i Hercegovini*. Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo, 2017, str. 13.

¹⁰ Asim Mujkić, „Uloga univerziteta u modernom društvu — 'Bolonja' pod znakom pitanja”, *Zbornik radova, III Savjetovanje: Reforma visokog obrazovanja — primjena bolonjskih principa u Sarajevu*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, 2010, 44–56.

¹¹ Allan Bloom, *The Closing of the American Mind*. Simon&Schuster Inc, New York, 1988, str. 26

¹² Mujkić, cit. djelo, str. 46.

Prateći Vin Dajkovo određenje ideologije kao *specifične mentalne predstave* koja predstavlja zajednička vjerovanja za sve, homogene članove društva, Wirth i saradnici tvrde da se manifestacija populizma kao „tanke” ideologije ogleda u stavovima prema narodu, elitama i preraspodjeli moći. Prema tom stavu, tanko definisanje podrazumijeva tri segmenta: „stvaranje pozitivne slike o homogenim ljudima, plasiranje negativne slike o elitama koje se krive za probleme i viziju raspodele vlasti u kojoj narod uživa potpuni suverenitet, a elite su oslobođene svog uticaja”.¹³

Definisanje populizma kao „pune” ideologije određuje ko je uključen ili ko je isključen iz tih grupa”.¹⁴ „Puna” ideologija uvodi treći konstitutivni element gdje „populizam predstavlja ideologiju koja suprotstavlja čestite i homogene ljude protiv skupa elita i opasnih *drugih* koji su zajedno opisani u pokušavanju oduzimanja prava suverenom narodu, vrednosti, prosperiteta, identiteta i mogućnosti da se čuju”.¹⁵

U analizama populističkog diskursa često se dogodi da zaboravimo da populist, i nije važno koji (desni ili lijevi), nemaju povjerenje u one institucije koje imaju stanovitu autonomiju spram političke svakodnevne djelatnosti. Univerzitet jeste jedna takva institucija i često je na meti populista i zbog toga što ima tendenciju da je autonoman, i zbog toga što se profesori/intelektualci/istraživači doživljavaju kao elitisti — a populizam je u svojoj osnovi antielitistički. No, u nekim situacijama populist na vlasti nisu antiinstitucionalni u cjelini, nego su jedino protiv onih institucija koje prema „njihovom mišljenju ne proizvode moralno (a ne empirijski) ispravne političke ishode”¹⁶ pa bi mogli reći da oni nemaju problema sa institucijama koje su dizajnirane po njihovoj mjeri ili, da budem precizna, po mjeri stranaka koje populist predstavljaju. Politička praksa usložnjava ovo raspoznavanje jer populizam dovodi u vezu i s demokratijom. Hans Vorländer navodi da populizam i demokratija imaju istu referentnost, posebno u odnosu na pojam *naroda*.¹⁷ Autor navodi pet karakteristika koje populizmu daju specifičnu strukturu. Prvo, populizam se semantički većinom poziva na „narod” i/ili „malog čovjeka”. Cijela retorika populizma se svodi na podjelu javnosti na „mi” i „oni”. Treće, „oni” uvijek dolaze iz establišmenta, neke posebne klase ili elite. Populizam tako živi od efekata antiestablišmenta, tj. od antielitističkog diskursa. Četvrto, homogenost je primarna populistima jer takve tvrdnje istovremeno korespondiraju s namjernim efektima isključenja,

¹³ W. Wirth, F. Esser, M. Wettstein, S. Engesser, D. Wirz, A. Schulz, & C. Schemer, *The appeal of populist ideas, strategies and styles: A theoretical model and research design for analyzing populist political communication*. NCCR Work, Zurich, 2016, str. 40.

¹⁴ Isto, str. 9.

¹⁵ D. Albertazzi & D. McDonnell, „Introduction: The Sceptre and the Spectre.” u: *Twenty-first century populism*, uredio D. & McDonnell, D., 2008, str. 2.

¹⁶ Müller, cit. djelo, str. 69.

¹⁷ Hans Vorländer, „O odnosu populizma i demokracije — skica”, u *Anali, Godište VII*. Hrvatsko politološko društvo, Zagreb, 2011, str. 242.

separiranja, pravljena razlike između nas i njih. U tom kontekstu, nastoje se izbrisati socijalne, ekonomske, kulturne i političke razlike. Na kraju, peta karakteristika populizma prema Vorländeru jeste uspostavljanje strukture poretka koji ima vođu i svoje sljedbenike.

Dakle, populizam i demokratija se ne mogu usuglasiti ni sa predstavničko — teorijskih stajališta, jer populizam u svojoj srži počiva na iluziji jedinstva u sebi samome. Njegova fikcija homogenog političkog jedinstva podstiče logiku koja ideju razlike i drugoga eliminira iz predstave o demokratiji. Zato moderne demokratije, kao što nam preporučuje Vorländer „moraju ustrajati na tome da se pluralnost vrijednosti i interesa može uskladiti *pro tempore* jedino putem nužno konfliktnih procesa oblikovanja volje i odlučivanja. Demokracija se zasniva na ideji otvorenog društva koje se od slučaja do slučaja integrira preko političke razine, a populizam na imaginaciji zatvorenog i homogenog kolektivnog jedinstva koje svoj neposredni izlaz nalazi u navodno jedinstvenoj narodnoj volji” (Vorländer, 2011; 244). Zato je populizam saputnik masovne moderne demokratije i u određenim situacijama može da bude prijetnja demokratiji, posebno ako je kombiniran sa medijskim populizmom.

O univerzitetu

Već dugi niz godina zapadni intelektualci ukazuju da se iza paušalnog korektnog odgovora na pitanje: kakav se tip ljudskog bića proizvodi unutar bolonjskog procesa, krije infiltracija neoliberalnog kapitalizma. Pozivanje na bolonjske principe, u našem regionu podsjeća na davnašnje direktive Centralnog komiteta.¹⁸ Kroz demistifikaciju populizma koji stanuje i u naučnim institucijama, mogu se razotkriti procesi koji se odvijaju ispred nas samih. Da li „strateško upravljanje naukom” proizvodi „suštinsku protivrječnost” koja nas vodi u predvorje jednoumlja, i to onog najgore vrste, unutar kojeg više neće biti moguće postavljati provokativna pitanja koja su preduslov za svako kritičko mišljenje?

Ako gledamo iz humboldtovski perspektive, normativni ideal za razvoj nauke jeste razvoj društvene klime u kojoj bi ona bila praksa spoznaje koju ne određuju ideološke struje. Kao takav, univerzitet je mjesto izvan faktora kao što su vlast, tržište, javno mnijenje. Da li je uopće moguće imati takav jedan univerzitet, kada znamo da su bolonjski principi daleko od smisla i da na svojevstan način degradiraju znanje jer ga komercijaliziraju, tražeći da naučno istraživanje bude uslužna djelatnost različitim ekonomskim praksama.

¹⁸ Asim Mujkić, „Uloga univerziteta u modernom društvu — ‘Bolonja’ pod znakom pitanja.” *Zbornik radova, III Savjetovanje: Reforma visokog obrazovanja — primjena bolonjskih principa u Sarajevu*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2010, 44–56.

Na ovoj prvoj razini otkriva se jedan opći evropski trend: znanje postaje roba; studentima se nude kratki pedagoški seminari koji su usmjereni na tržišnu osposobljenost — univerzitet postaje mjesto uslužne djelatnosti, a studenti mušterije. Dalje, primjećujemo svojevrsno raslojavanje visokog školstva (prekomjerne predavačke obaveze, marginalizacija naučno-istraživačkog rada u formiranju nastavnih modula...). Mujkić je mišljenja da je nužno razmišljati o prevazilaženju „imperativa” društvene korisnosti iz kojeg se uvijek po pravilu krije imperativ akademske apologije vladajuće ideologije. Politički pritisci na univerzitet umanjuju i njegovu finansijsku održivost i vode nas zaključku da univerziteti postaju večernje škole neoliberalnog doba. Kad tržište bude ispred akademskog ideala onda je na djelu „teorija neobrazovanosti” koja se uvlači bolonjizacijom. Univerzitet koji opslužuje tržište i njegove potrebe nije ništa drugo nego, što nas upozorava Pierre Bourdieu, proces „upadanja komercijalističke logike u svaki stadij proizvodnje i cirkulacije kulturoloških dobara”.¹⁹

S obzirom na to da i univerzitet dijeli životni prostor sa ostalim ustanovama, nauci su potrebna finansijska sredstva da bi se razvijala, no kako i kome reći: dajte nam novac i ne očekujte da zastupamo vaše ideje i stavove. Saopćiti to baš tako, bez snebivanja u javnosti i među političkom elitom, znači da su se stekli uslovi u tom društvu za postojanje akademske slobode i univerzitetske autonomije. Sve dok postoji stid što tako nešto pitamo i konstatiramo znači da sredina, a ni mi, ne razumijemo smisao građanskog univerziteta, koji po Habermasu glasi: „financirate instituciju visokog učenja koja će ustrajno propitivati temelje na kojima počivate”. Finansijska ovisnost, praksa nas na to već odavno upozorava, društvene nauke je podijelila na dvije sfere: akademsku i kvazi-akademsku — koja je uvijek bliska političkoj nomenklaturi i koja dizajnira zakone kako bi ograničila moć nepopulista, tj. onih koji su protiv svakog stranačkog zaposjedanja zakona i ustava.

Univerzitet u Sarajevu

Bosanskohercegovačko društvo daleko je od tog normativnog ideala demokratskog znanja, pa tako i politologije, a donošenjem novog Zakona o visokom obrazovanju²⁰ kojeg je donijela Skupština Kantona Sarajevo, na sjednici održanoj 31. 07. 2017. godine, društvena klima za razvoj nauke pogoršana je na gotovo svim nivoima; najprije na relaciji koju možemo označiti: vlast vs. znanje; potom u odnosu kojeg možemo prepoznati kao potrebu vlasti da kontrolira visokoškolske ustanove (kroz imenovanja i upravne odbore), te na trećoj,

¹⁹ Pierre Bourdieu, *Firing Back/Against the Tyranny of the Market* 2. Verso, London, New York, 2013. str. 67.

²⁰ Zakon o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo, Sl. nov., XXII-broj 33; 01-02-25016/17

vrlo značajnoj razini koja se tiče interakcije koju vlast uspostavlja da bi ohrabrila ili podstakla nastavno-naučni proces. Štaviše, čini se da je ona zapravo i pokazala univerzalne/bolonjske tendencije degradacije znanja, i nemoć bosanskohercegovačke akademske zajednice da se odupre proizvodnji ljudskog bića po mjeri neoliberalne države.

Iako je nacrt zakona *prividno probudio* akademsku zajednicu, mnogobrojne sporne odredbe su ostale u usvojenom zakonu iz više razloga, među kojima je onaj odlučujući — znanost se nalazi na „platnim spiskovima nacionalnih država i međunarodnih organizacija”²¹ (Katunarić, 2003: 20), ili platnim spiskovima kantonalnih vlada. Bilo je pitanje vremena kada će država ili neka korporacija preko svojih političkih nomenklatura posegnuti i za visokim obrazovanjem, i kada će započeti komercijalizacija visokog obrazovanja. Rezultati bolonjske reforme su deprimirajući jer je postati članom upravnog odbora univerziteta još uvijek političko pitanje, kao što je i proces donošenja odluka o dodjeli državnih finansijskih sredstava za istraživačke projekte. Ako još tome dodamo svojevrsno raslojavanje visokog školstva, dominaciju etnonacionalizma znanstvenim diskursom, presložene birokratske procedure prijave i odbrana magistarskih i doktorskih radova, političke pritiske na univerzitet koji umanjuju njegovu finansijsku održivost, onda je naša zabrinutost za autonomiju, ne samo univerziteta nego i naučne djelatnosti opravdana.

Nažalost, kroz svoju historiju BiH je imala više nesretnih nego sretnih saveza nauke i politike, a posljednje uplitanje države/kantona u oblast visokog obrazovanja možda će ostati zabilježeno kao najnesretnija epizoda. Javno kriminaliziranje univerziteta od predstavnika kantonalne vlasti konstantno nas sjeća na pojavu dvaju fenomena koje bi valjalo i znanstveno istražiti. Jedan se tiče odsustva snažnih političkih ideja, istinskih političkih autoriteta, individualnih i javnih sloboda, koji bi se zauzeli za autonomiju univerziteta i akademske slobode; i drugi koji implicira da je vlast u Kantonu Sarajevo jedna snažna legura autoritarne, personalizirane, nepismene vladavine koja ima tendenciju da kontrolira i kažnjava visokoškolske ustanove za prekršaje u enormnim iznosima. Tako Članovi 172²² i 173²³ predviđaju novčane kazne u iznosu od 5.000 do 15.000 KM.

Za spoznaju zbiljskih potreba bosanskohercegovačkih građana, bez sumnje nam je potrebna politička misao koja će stalno razotkrivati i raskrinkavati ideološke mehanizme etnopolitičkog poretka postdejtonske Bosne i Hercegovine, nasuprot ideološkom nalogu koji želi državotvorno mišljenje i nauku. Okvirni zakon o visokom obrazovanju — koji je uveden da koordinira institucije visokog obrazovanja u BiH (koje su uređene na entitetskom i kantonalnom nivou) istovremeno nalaže provedbu Bolonjske deklaracije (evropeizacija) ali i

²¹ Vjeran Katunarić, *Sporna zajednica: novije teorije o naciji i nacionalizmu*, Zagreb, 2003, str. 20.

²² Član 172

²³ Član 173

ne zadire u ratno nasljeđe etnopolitičke arhitekture koja je iznjedrila niz diskriminatornih praksi u oblasti obrazovanja (npr. „dviije škole pod istim krovom” — nacionalizacija kojoj prethodi potpuna etnička fragmentacija).

Proturječni (ili cinično kazano istoznačni) procesi tzv. europeizacije i tzv. nacionalizacije objedinjeni su u novom Zakonu o visokom obrazovanju, po kojem je Univerzitet potpuno prepušten provincijalnoj, malograđanskoj, populističkoj nomenklaturi. Iako su postojali znakovi otpora — koji su bili vidljivi dok je trajala javna rasprava o Nacrtu Zakona o visokom obrazovanju — emancipatorska i kritička misao koja je dolazila sa sarajevskog, a prije toga i sa tuzlanskog univerziteta je izgubila bitku jer amandmani koji su dostavljani nisu uvaženi u skupštinskoj proceduri.

Ako je suditi po narativima u javnom prostoru, primjećujemo nedostatak humanističkih intelektualaca, onih koji, kako kaže R. Rorty, ne mogu prihvatiti ideju „nepolitiziranih humanističkih nauka”. U modi su ovi salonski i boemski intelektualci, prvi su isključivo vezani za univerzitetske katedre ali baš i nisu intelektualci, jer svetost režima kao ni „historijski zadatak naroda” ne bi doveli nikada u pitanje, dok boemski su izvan tog sigurnog mjesta univerzitetske plaće jer žive u otvorenom nezaštićenom prostoru, koji im je sužen za djelovanje. Informatičko društvo iznjedrilo je i grupu onih koji sve generaliziraju, tako da nema više specijalista za određena pitanja, pa u našoj sferi imamo generaliste ili tumače političkih odluka (modernim riječnikom kazano: analitičare). To su oni željni slave, koje Cozer uspoređuje s „gladi za novcem kao odlučujućim čimbenikom mnogih karijera”.²⁴

Javni intelektualci su — oni koji nastupaju isključivo u vrijeme ideologijsko političkih kriza ili prekretnica (Orwel, Sartr), oni koji su nepokolebljivi kao što je bio K. Popper, Raymond Aron ili Ishaia Berlin, oni, kako kaže Esad Ćimić, koji su stvaratelji čiji su umovi ispunjeni kritičkim nabojem ili oni koji društvu pristupaju iznova, otkrivajući umnije i čovječnije mogućnosti²⁵. Ne želim da sporim činjenicu da je bosanskohercegovačkoj akademskoj zajednici potrebno više intelektualnog angažmana, ali ne smije ostati nezabilježeno i da je lokalna vlast producirala „vladavinu neznanja kao znanja”²⁶ te da je ista dala si za pravo da „misli za univerzitet, nego da stvori sve potrebne uslove da univerzitet misli”.²⁷

Privatne inicijative (posebno uočljive u otvaranju privatnih univerziteta u kojima se etablirana vlast školuje) prezentirane su u javnom

²⁴ Luis Cozer, „Intelektualac kao slavna osoba”, *Evropski glasnik*, XI, Zagreb, 2006, str. 251.

²⁵ Esad Ćimić, *Intelektualci i suvremenost: skica pokušaja tipologije društvenog angažmana intelektualca*. Zagreb, 2005, str. 8–9.

²⁶ Nerzuk Ćurak, *Od Erosa do Polemosa*, Biblioteka Memorija, Sarajevo/Zagreb, 2018, str. 226.

²⁷ Isto, str. 235.

prostoru kao konačni obračun sa univerzitetom u kojem pojedini dekani imaju visoke plate, a da su najbolji studenti na biroima za za- pošljavanje i slično tomu. Iako postoji jedan mali dio naučnog opusa koji se suprotstavlja istinama koje etnopolitički poredak nameće, činjenica jeste da je dio akademske zajednice skliznuo na kolosijek apologije i dezangažmana.

„Fabricirale su se afere, zastrašivanje je vršeno stalnim finansijskim inspekcijama. Svi ti postupci stvorili su uslove za ovaj posljednji korak; potpuno preuzimanje univerziteta i njegova puna instrumentalizacija u službi vladavine etnonacionalne oligarhije iza koje čuče stvarni razlozi: tu instrumentalizaciju treba provesti zarad usko-partikularnih, grupno-interesnih ciljeva dominantne elite s ciljem ovladavanja mjestima statusne moći profesora, dekana, rektora, pozicijama s kojima se može raspolagati ili trgovati kao sa javnim resursom u međupartijskim ili međuklanovskim preslagivanjima, a potom ovladati intelektualnim i finansijskim tokovima javnog univerziteta”.²⁸

U populističkom svijetu, pluralizam, koncept javnog dobra je lažan jer je apstraktan, njihove mentalne, partikularne, stranačke, lokalne orijentacije imaju tendenciju da postanu „homogene” bez da ih iko legitimira i prepozna kao takve.

Imajući to u vidu, možda je lakše si objasniti zahtjeve kantonalne vlade koja je prošle godine krenula u otvorenu hajku protiv sarajevskog univerziteta, predstavljajući ga u javnosti kao dio kriminalnog sistema kojeg treba administrativno i finansijski disciplinirati i „uskладiti sa tržišnim zahtjevima”.

Na svaki upit o nagloj ekspanziji privatnih univerziteta, i davanja suglasnosti na programe istih bez minimuma standarda i normativa koji se traže u visokom obrazovanju, stizale su kvalifikacije, etikete: ili ste teški ili apstraktni, ili trebate neku vrstu medicinske pomoći jer ste destruktivni i živite u nekom svom ružičastom balonu, ne poznajete realan svijet. A realan svijet jeste da: Mi smo vlast, i mi imamo pravo da upravljamo svime, pa tako i univerzitetom. Čak ako su vam argumenti legalističke naravi, ako kažete da nametnuti Zakon nije usaglašen ni sa Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju, kantonalna malograđanština će izbjeći teške teme. Nažalost, i pored sjajnih analiza na koje su upozoravali predstavnici nekih fakulteta i sindikat Univerziteta, kantonalna vlast se nije udostojila da napravi samorefleksiju, da uvidi da je u ovom slučaju ona ta koja pali kuću, i pri tom pronalazi krivca u nastavnicima, profesorima, učiteljima.

Analiza diskursa koji je dolazio od aktualne politike, koja je navodno odlučila ubrzati proces reforme visokog obrazovanja, imala je elemente i tanke i pune ideologije, i praćena je specifičnim strategijskim populističkim diskursom koji je bio obojen demagogijom i propagandom. Ne samo da je taj diskurs bio praćen pojednostavljanjem

²⁸ Asim Mujkić, „Blažen u svom neznanju kantonalni um nastavlja da se sramoti”, *www. avangarda*, 2017. <http://avangarda.ba/detaljno.php?id=207>, datum pristupa 21. 11. 2018.

i isključivanjem svih pluralizama, već se isticao po tome što je odbacio složenosti društvenih pojava. Tako je sarajevski univerzitet sagledan kroz prizmu crno/bijelo, pa je i subjekte društvene prakse podijelio na dobre („mi nepogrešivi narod”) i loše („oni, /intelektualci). On je naravno poništio sva stručna mišljenja o procesu obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

Bosanskohercegovački slučaj discipliniranja univerziteta, preko populističkog diskursa, potvrdio je našu tezu da populizam jeste ideologija, i ne pojavljuje se samo kao postmoderni politički diskurs, već je kao specifičan komunikacijski stil prisutan i u kulturi, u umjetnosti, kulturnim politikama EU, u reformama visokog obrazovanja.

Bibliografija

- Albertazzi, D. & McDonnell, D., „Introduction: The Sceptre and the Spectre.” U *Twenty-first century populism*, uredio D. & McDonnell, 2008, 1–15.
- Bloom, Allan. *The Closing of the American Mind*. Simon&Schuster Inc, New York, 1988
- Bourdieu, Pierre. *Firing Back/Against the Tyranny of the Market 2*. Verso, London, New York, 2013
- Canovan, Margaret. *Populism*. Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1981.
- Cozer, L., „Intelektualac kao slavna osoba.” *Evropski glasnik*, XI, Zagreb, 2006.
- Čimić, Esad. *Intelektualci i suvremenost: skica pokušaja tipologije društvenog angažmana intelektualca*. Zagreb, 2005
- Ćurak, Nerzuk. *Od Erosa do Polemosa*. Biblioteka Memorija, Sarajevo/Zagreb, 2018.
- Katunarić, Vjeran. *Sporna zajednica: novije teorije o naciji i nacionalizmu*, Zagreb, 2003.
- Krämer, Benjamin. „Media Populism: A Conceptual Clarification and Some Theses on its Effects” *Communication Theory*, 24 (1) (International Communication Association, Volumen 27, Issue 4), 2014, 42–60.
- Mudde, Cas. „The populist Zeitgeist.” *Government & Opposition*, 2014, 541–563.
- Mujkić, Asim. „Blažen u svom neznanju kantonalni um nastavlja sa se sramoti.” *www.avangarda*, 2017. <http://avangarda.ba/detaljno.php?id=207> — datum pristupa 21. 11. 2018.
- „Uloga univerziteta u modernom društvu — ‘Bolonja’ pod znakom pitanja.” *Zbornik radova, III Savjetovanje: Reforma visokog obrazovanja — primjena bolonjskih principa u Sarajevu*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu. Sarajevo, 2010, 44–56.
- „Univerzitet u Sarajevu: S onu stranu Bolonje i Centralnog komiteta”, *Odjek*, Sarajevo, 2014
- Müller, Jan Werner. *Šta je populizam?* TIM press, Zagreb, 2017.
- Vorländer, Hans. „O odnosu populizma i demokracije — skica” u: *Anali, Godište VII*. Zagreb: Hrvatsko politološko društvo, Zagreb, 2011.
- Weber, Bodo. *Kriza univerziteta i perspektive mladih naučnika u Bosni i Hercegovini*. Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo, 2017.
- Wilfried Rohrich, Wolf-Dieter Narra. *Politika kao znanost — jedan pregled*. Informator, Zagreb, 1989.

Wirth, W., Esser, F., Wettstein, M., Engesser, S., Wirz, D., Schulz, A., & Schemer, C. *The appeal of populist ideas, strategies and styles: A theoretical model and research design for analyzing populist political communication*. NCCR Work, Zurich, 2016.

Nermina Mujagić

POPULISM AS AN OBSTACLE TO THE SUSTAINABILITY,
PROFESSIONALISM AND ETHICS OF PUBLIC UNIVERSITIES

University autonomy is a prerequisite not only for a healthy society, but an imperative without which is not possible to talk about democratic processes. In democratic, technocratic and market-oriented societies, populism also occurs as a reaction to unfinished democratic transitions. Although it seemed to us that education, and university autonomy is a good basis for re-thinking European, enlightenment ideas. These are the narratives of the crisis, conflicts that make it difficult for us to think critically. Believing that populism can also be part of mainstream politics, the analysis of the reform of the Sarajevo University has shown us that populism is a postmodernist discourse which is also present in education policies.

Key words: populism, politics, media, education, university, state colonization, ideology, Bologna, reform